מסמך רקע לדיון בנושא:

מידע והדרכה לילדים בהליכים משפטיים

גירסת אינטרנט

מוגש לוועדה לקידום מעמד הילד

א' בסיון תשס"ב
12 במאי 2002

הכנה: איילת ברק-מדינה ודנה נויפלד, עובדות מחקר ומידע
אישור: דותן רוסו, ראש צוות

תוכן העניינים

תמצית א

1. **מבוא** 1

2. **זכות הילד למידע והדרכה** 1

3. **המצב הקיים** 2

3.1 **התחום הפלילי** 2

3.1.1. זכות כללית לקבלת מידע בהליך הפלילי 2

3.1.2. משטרה- עובדי נוער 2

3.1.3. חוקרי ילדים 3

3.1.4. הסנגוריה הציבורית 3

3.1.5. פרוייקט ליווי נפגעי עבירה 3

3.2 **סכסוכים בתחום המשפחה** 5

3.2.1 יחידות הסיוע 5

3.2.2. פקידי סעד לסדרי דין 5

3.3 **הליכים אזרחיים** 6

3.3.1. פקידי סעד לפי חוק הנוער 6

3.3.2. הליכים אזרחיים אחרים 7

4. **סיכום** 7

מקורות 8

תמצית

עניינו של מסמך זה בסקירה אודות זכות הילד למידע והדרכה בהליכים משפטיים הנוגעים אליו. זכות הילד למידע והדרכה כאמור, נגזרת מהזכות להשתתפות בהליכים משפטיים, המאוזכרת באמנה הבינלאומית לזכויות הילד. בצד הזכות האמורה קיימת **חובה** של ההורים והמדינה לספק לילד מידע והדרכה.

המסמך סוקר את מימושן של הזכויות דנן על ידי גורמים שונים במסגרת שלושה סוגי הליכים משפטיים: הליכים פלילים, הליכים בתחום המשפחה והליכים אזרחיים.

1. **בתחום הפלילי:**

בשנת 2001 הוכרה בחוק הישראלי זכותם של נפגעי עבירה (לרבות ילדים) לקבל מידע בנוגע להליך הפלילי וכן הוטלה אחריות לקיום החוק על רשויות החקירה. החוק נמצא עתה בשלבי יישום ראשוניים.
כיום, לעובדי הנוער, שהינם שוטרים החוקרים ילדים, אין הנחיות מיוחדות בנוגע למתן מידע והדרכה לילדים אך ההנחה היא כי השוטרים עברו הכשרה מיוחדת וכי החקירה מותאמת לצרכיהם המיוחדים של ילדים.
חוקרי ילדים, הינם עובדים סוציאלים החוקרים ילדים מתחת לגיל 14, חוקרים בשפה מותאמת לילדים, אך גם לגביהם אין הנחיות מיוחדות הקובעות שיש לתת מידע או הדרכה מיוחדים לילדים הנחקרים.
בסניגוריה הציבורית, רואים כחלק מתפקידו של הסניגור לתת ללקוחות מידע בנוגע להליך (לרבות ילדים) אך מידת שיתופו של הילד נתונה לשיקול דעתו של כל סניגור.
מענה למצוקות ילדים נפגעי עבירה ניתן על- ידי פרוייקט הליווי לילדים נפגעי עבירה אשר מופעל על-ידי **המועצה הלאומית לשלום הילד**. הפרוייקט אומץ על ידי משטרת ישראל בשתי תחנות משטרה נסיוניות.

2. **סכסוכים משפחתיים:**

ביחידות הסיוע לבתי המשפט לענייני משפחה פועלים **עובדי סיוע**, שחלק מתפקידם, הוא לסייע להורים במתן מידע והדרכה לילדים. המידע אינו ניתן לכל הילדים אלא בהתאם לשיקול דעתו של עובדי הסיוע כאשר הם נוכחים לדעת שהדבר נדרש.
פקידי סעד לסדרי דין, ממונים על ביצוע חקירה בנוגע למצב משפחתי של הילד. פקיד הסעד ייתן לילד מידע כאשר יש חשש שהורים נותנים לילד מידע מוטה ומטעה.

3. **הליכים אזרחיים:**

פקידי סעד לחוק הנוער יתנו הדרכה ומידע לילדים כאשר זה נדרש על-פי שיקול דעתו של פקיד סעד המטפל בילד.
קיימת בעיתיות בהליכים אזרחיים בבתי משפט, שאינם בתי המשפט לנוער: אלו אינם מותאמים לילדים כיוון שעורכי הדין והשופטים אינם בעלי הכשרה ומיומנות מתאימים.

1. מבוא

ייתכנו מצבים שונים בהם ילד מעורב בהליכים משפטיים: כחשוד, כקורבן, כנאשם, כצד להליך אזרחי או כמי שמושפע מהליך כזה (לדוגמא, אם הוריו הינם צדדים להליך גירושין). במהלך ההליכים האמורים הילד בא במגע עם גופים שונים: המשטרה, הפרקליטות, יחידות סיוע, פקידי סעד, חוקרי ילדים ועוד. במצבים הללו, יש לבחון כיצד והאם הגופים השונים המעורבים בהליכים המשפטיים מקיימים את זכותו של הילד לקבלת מידע.

2. זכות הילד למידע והדרכה

ביטוי לזכות הילד למידע והדרכה בהליכים משפטיים, ניתן למצוא באמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד (**להלן: "האמנה"**).

סעיף 12 לאמנה קובע, כדלקמן:

> **"1. מדינות חברות יבטיחו לילד המסוגל לחוות דעה משלו את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע לו, תוך מתן משקל ראוי לדעותיו, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו של הילד.**
>
> **2. למטרה זו תינתן לילד הזדמנות להישמע בכל הליך שיפוטי או מינהלי הנוגע לו במישרין או בעקיפין באמצעות נציג או גוף מתאים, בצורה המתאימה לסדרי הדין שבדין הבינלאומי."**

לא תיתכן השתתפות של הילד בהליך מבלי שיקבל מידע מלא והדרכה מתאימה, וכיוון שהזכות להשתתפות המנויה בסעיף האמור כוללת את זכותו של הילד להישמע ואת הזכות להשפעה- מתן מידע והדרכה חיוניים לכך שהילד יוכל לגבש החלטה מודעת בענייניו ועל מנת שדבריו של הילד יהיו רלבנטים ולפיכך בעלי משקל. **השתתפות אמיתית הינה אפשרית רק כאשר הילד מבין במה מדובר: מהו ההליך, מהם זכויותיו, ההשלכות השונות של ההליך לגביו ותוצאה זו אפשרית רק כאשר הילד מקבל מידע.**

כמו כן, ניתן לטעון כי גם אם הילד איננו צד להליך המשפטי קיימת לו הזכות לקבל מידע בנוגע להליכים העלולים להשפיע על מהלך חייו מתוך הכרה **ב'זכויות הילד'** וכי הילד הינו אישיות עצמאית בעל זכויות ואינטרסים עצמאיים.

כדי שהמידע ישמש את הילד ביעילות, **על המידע שניתן להיות מלא, ולהלום בצורה ובתוכן את גילו וקשריו המתפתחים של הילד** והכל בכפוף לטובת הילד.[2]

למול זכותו של הילד למידע והדרכה, עומדת חובת ההורה וחובת המדינה לספק לו מידע והדרכה, כפי שנלמד מ**סעיף 5 לאמנה**.[3]

3. המצב הקיים

3.1 התחום הפלילי

ילדים עלולים לקחת חלק בהליכים פלילים כנפגעים, כפוגעים וכעדים. המערכת הפלילית מעצם טיבה, פוגעת בחירויות של המעורבים. בשנים האחרונות, הועלתה לתשומת לב הציבור הדאגה כי קטינים, אף יותר ממבוגרים, חשופים לפגיעה בזכויותיהם.[4]

---

[1] שיחה עם עו"ד תמר פלד- אמיר, מרכזת ועדת רוטלוי, ביום 7.5.2002.

[2] שיחה עם עו"ד תמר פלד- אמיר, מרכזת ועדת רוטלוי, ביום 7.5.2002.

[3] "המדינות החברות יכבדו את אחריותם, וזכויותיהם וחובותיהם של הורים או, מקום שניתן ליישום, של בני המשפחה המורחבת או הקהילה, כנהוג על-פי המסורת המקומית, של אפוטרופסים חוקיים או של אישים אחרים האחראיים משפטית לילד, על מנת לספק, באופן המתאים לצרכי הילד המתפתח, הכוונה והדרכה נאותות בהפעלת הזכויות המוכרות באמנה זו".

3.1.1. זכות כללית לקבלת מידע בהליך הפלילי

בחוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א- 2001, הוכרה זכותם של נפגעי עבירה לקבלת מידע הנוגע להם בשלבים מסויימים של ההליך הפלילי (מדובר בכל נפגע, לאו דווקא בילד) אך קיימת גם התייחסות ספציפית לילדים בסעיף 4 לחוק, הקובע:

"4. דרכי התאמה במימוש זכויות נפגעי עבירה

(א) מתן הזכויות לנפגע עבירה שהוא קטין ייעשה תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות העניין בהתחשב בגילו ובמידת בגרותו של הקטין, וברוח עקרונות האמנה בדבר זכויות הילד..."

הגופים האחראים לקיום החוק הינם רשויות החקירה והתביעה, קרי, **משטרת ישראל והפרקליטות** כפי שנקבע בסעיפים **23 ו- 24 לחוק**.

משיחה עם **עו"ד ענת אסיף**[5] ממחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים עולה כי, המשרד נערך ליישום החוק האמור. מדובר בתהליך הדרגתי, וכרגע נבדקים רעיונות בדבר אופן היישום. בנוסף, משרד המשפטים שוקד על הכנת חוברות למתן מידע לנפגעי עבירה קטינים ומבוגרים כאחד והשלב הבא יהיה הכנת חוברות מיוחדות המתאימות לילדים (מבחינת השפה וההסברים). להשלמת התמונה, לגבי קטינים נאשמים, צוות בין משרדי בראשות הגב' יהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, מכין כיום תיקון לחוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול) שמטרתו להתאים את החוק לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, ושיכלול סעיפים הנוגעים ליידוע הקטין על זכויותיו ושיתופו בהליך.

3.1.2. משטרה- עובדי נוער

הגוף הראשון שבא במגע עם קטין שנחשד בעבירה על החוק הוא בדרך כלל המשטרה. המגע עם קטינים בתחנה משטרה נעשה על-ידי יחידות הנוער, הכוללים שוטרים מיוחדים המקבלים, מעבר להכשרה רגילה בחקירות, הכשרה מיוחדת בתחומים הקשורים לבני נוער.[6] שוטרים אלו יחקרו את הקטינים.[7]
ממידע שנמסר לנו על-ידי המשטרה בנוגע למתן מידע והדרכה לילדים עולה כי, ההכשרה הניתנת לעובדי הנוער כמו גם ההתמקצעות בתחום זה מכוונים, בין השאר, למתן הכלים והידע הנדרש, על-מנת להתאים את עבודת המשטרה לצרכים המיוחדים של הנוער. קיימות הנחיות בנוגע לטיפול בילדים **אך הן אינן עוסקות במתן הדרכה ומידע לילדים בתחנת המשטרה**, אלא שמתן יחס מיוחד והתאמת החקירה לצרכיו של הילד נתפסים כחלק בלתי נפרד מתפקידו של עובד הנוער.[8] כמו-כן, בשתי תחנות משטרה ניסיוניות, הוחל בפרוייקט משותף עם פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה- כפי שיוסבר בהמשך.

3.1.3. חוקרי ילדים

גורם נוסף שילדים באים איתו במגע במסגרת ההליך הפלילי הינו חוקר הילדים. ה**חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו- 1955** חל על עבירות ספציפיות שנקבעו בחוק (לדוגמא עבירות זנות תועבה ומין ועבירות של הורה או אחראי על קטין). החוק האמור קובע כי כאשר מדובר בעבירות שהחוק חל עליהן,

---

[4] ג' חביב, ד' בן רבי, ד' ארגוב, הטיפול המשטרתי בקטינים ובבני נוער- דו"ח מסכם (תשס"א, ירושלים), עמ' 12.
[5] שיחה עם עו"ד ענת אסיף, מחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים, מיום 9.5.2002.
[6] ג' חביב, ד' בן רבי, ד' ארגוב, הטיפול המשטרתי בקטינים ובבני נוער- דו"ח מסכם (תשס"א, ירושלים), עמ' 14
[7] למעט קטינים עד גיל 14, המעורבים בעבירות שחל עליהן חוק תיקון לדיני ראיות (הגנת ילדים), תשט"ו- 1955, שייחקרו על-ידי חוקרי ילדים- כפי שיוסבר להלן.
[8] מכתב מגב' סוזי בן ברוך, סגן ניצב ראש מדובר נוער ב/ ראש מחלקת חקירות ותביעות, מיום 8.5.2002.

והמעורבים הם ילדים מתחת לגיל 14, חוקרי הילדים הם המוסמכים לחקור את הילדים המעורבים. חוקרי הילדים הם עובדים סוציאליים שעברו הכשרה מעמיקה בנושא.
שירות המבחן לנוער במשרד העבודה והרווחה הוציא מדריך לחקירת ילדים, מתחת לגיל 14 המעורבים בעבירות מין (כולל חשודים), ובו הוראות לחוקרי ילדים.[9] בחוברת זו מוסבר, בין היתר, כי על החוקר להזהיר חשוד מעל גיל 12 בשפה המותאמת לילדים.
משיחה עם **הגב' דבורה הורוביץ**,[10] סגנית מנהל שירות המבחן לנוער עולה כי, אין גוף ממלכתי העוסק בלווי נפגע עבירה (חוקרי הילדים מעורבים רק בשלב החקירה וההעדה).

3.1.4. הסנגוריה הציבורית

משיחה שנערכה עם **עו"ד גלית מבורך**,[11] ממונה על מחלקת הנוער בסניגוריה הציבורית מחוז ת"א- מרכז עולה כי, הסניגור מחוייב לתת ללקוחו מידע בנוגע להליך זאת מתוקף תפקידו, וביתר שאת כאשר מדובר בקטין. הסניגור מוסר לילד מידע על מהותו של בית המשפט לנוער, על האוריינטציה של בית המשפט, על זכויותיו, תהליך ההעדה וכו'. כאחראית על תחום ייצוג הנוער, עו"ד מבורך מנחה את הסניגורים ליידע את הקטין "מי נגד מי". זאת כי, לגישתה "כל ידע מקטין פחד" וקטין שנמצא בבית המשפט לנוער, לא כל שכן בבית משפט רגיל, מצוי בסיטואציה מלחיצה ומבלבלת וכן עליו להיות מיודע לזכויותיו. כמו-כן, עו"ד מבורך סבורה שיש לשתף את הילד באופן פעיל, בכל החלטה בנוגע להליך הפלילי בו הוא לוקח חלק גם אם יש נטייה לפטרנליזם כלפי הלקוח (הואיל ומדובר בילד), מידת השיתוף משתנה מסניגור לסניגור ותלוי בשיקול הדעת של כל סניגור.

3.1.5. פרוייקט לווי נפגעי עבירה

במצב הקיים כיום בדין הישראלי, הקורבנות והעדים לעבירה פלילית אינם צד בהליך הפלילי ולכן אינם מיוצגים במהלכו. כך הוא המצב גם לגבי ילדים. בנוסף לטראומה הראשונית ממנה סובלים קורבנות עבירה ועדים, קיימים קשיים הנובעים גם מחוסר מידע והיכרות עם ההליך הפלילי, העלולים ליצור תחושה של חוסר אונים, חרדה וחוסר וודאות. הנפגע עומד מול סימני שאלה רבים. כך, למשל, חלק גדול מהחרדות נובע מאי הידיעה מהם השלבים השונים בהליך, מה משך הזמן הצפוי של כל אחד מהם, מיהם מקבלי ההחלטות, ומי אמור ליידע את הקורבן ומשפחתו לגבי התקדמות ההליך.[12] כאשר מדובר בילדים הבעיה אף מחריפה כיוון שמדובר במערכת המתאימה למבוגרים והם מצויים במעמד שמבחינתם הוא מאיים ומפחיד.
כדי לתת מענה לקשיים הייחודים של ילדים ובני נוער <u>המועצה הלאומית לשלום הילד</u>, מקיימת פרוייקט לליווי של קטינים קורבנות עבירה ועדים למעשה עבירה, לאורך ההליך הפלילי. במסגרת הפרוייקט, ניתנים לילדים מידע, תמיכה, ייעוץ, לווי וכן ייצוג במקרים מסויימים. הסיוע מושט לילדים על-ידי "מלווים" (בעיקרם סטודנטים למשפטים שעברו הכשרה בעלת אופי טיפולי) המשמשים גורם תומך זמין וקבוע עימו ניתן לשוחח ולהתייעץ. המלווים מיידעים את הקטינים ואת הוריהם התומכים בהם על ההליכים במשטרה ובבית המשפט, וכן על אפשרויות לטיפול נפשי.[13] העזרה שמוענקת הינה בעלת אוריינטציה משפטית.

---

[9] ד' הורוביץ, א' הרשקוביץ, **מדריך לחקירת ילדים החשודים בביצוע עבירות מין.**
[10] שיחה עם גב' דבורה הורוביץ, סגנית מנהל שירות המבחן לנוער ביום 7.5.2002.
[11] שיחה עם עו"ד גלית מבורך, ביום 9.5.2002.
[12] מתוך: פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה, בעריכת עו"ד טלי גל ועו"ד סיגל שהב, המועצה הלאומית לשלום הילד, מרכז הילד והמשפט (תש"ס).
[13] מתוך דף מידע שהתקבל מעו"ד ורד וינדמן, מרכזת פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה.

הפרוייקט נותן מענה אשר לא ניתן על-ידי כל גורם אחר, ממשלתי או וולנטרי ובמהלך שנת 2001 הפרוייקט ליווה למעלה מ- 130 ילדים, אשר נפגעו מעבירות פליליות.[14]

על פי המועצה הלאומית לשלום הילד הניסיון מלמד, כי חלק גדול מהבעיות בא לידי פתרון, כאשר יש לקורבן ולמשפחתו יכולת לקבל באופן ישיר ומהיר מידע כללי לגבי מהות ההליך הפלילי על כל שלביו, לרבות הצפוי לקטין בבואו לבית המשפט. לא פחות חשובה היא העברת מידע ספציפי הנוגע להתקדמות הטיפול בתיק, לרבות תאריכי הדיון והערכות לגבי המשכו.[15]

המודל בו פועלת המועצה לשלום הילד, מתבסס על מינוי אדם כמתווך בין הקטין למשפחתו ובין הרשויות-המתווך המלווה הוא איש טיפול או משפטן, אשר עיקר תפקידו בהעברת מידע והכוונת הקטין לצפוי לו בהליך המשפטי. הפרוייקט מרוכז על ידי עורכת דין ועובדת סוציאלית המפעילות צוות של מתנדבים העובר הכשרה לטיפול בפניות וללווי ילדים נפגעי עבירה ובני משפחותיהם. התפיסה העומדת בבסיס מודל זה היא שעל מנת למלא את צרכי הקטין הקורבן יש צורך באיש טיפול אשר יוכל לתת תמיכה לו ולמשפחתו, ובמשפטן המכיר את ההליכים המשפטיים על בוריים שיוכל לספק מידע מלא ומדוייק לגביהם.[16]

במשטרה בחרו לאמץ את מודל הליווי שמופעל על-ידי המועצה לשלום הילד. לשם כך, הוקמה ועדת היגוי המורכבת בין השאר, מנציגי המועצה לשלום הילד, הפרקליטות, המשטרה, משרד המשפטים, שירות המבחן לנוער, פקידי סעד, משרד הבריאות, ארגונים המסייעים לקורבנות ואנשי אקדמיה. הוחלט על-ידי מחלקת חקירות ורמ"ד נוער על הפעלת המודל באופן נסיוני בשתי תחנות בין ה- 3.3.2002 עד ל- 30.8.2002 ובסיומו ייערך דיון לסיכום הניסוי בהשתתפות נציגי הפרקליטות והמועצה הלאומית לשלום הילד. דיון זה יסתמך בין השאר, על ממצאים אליהם יגיעו הגורמים המעורבים גם באמצעות מחקר הערכה לניסוי מטעם המדען הראשי של המשרד לביטחון הפנים, ובסופו יוחלט באשר להמשך הניסוי ולהטמעתו של המודל בכלל יחידות הנוער.[17]

3.2 סכסוכים בתחום המשפחה

3.2.1 יחידות הסיוע

יחידות הסיוע לבתי המשפט לענייני משפחה הוקמו מכוח חוק בתי המשפט לענייני משפחה והתקנות הנלוות אליו, והן פועלות במסגרת השירות לפרט ולמשפחה במשרד העבודה והרווחה.

יחידות הסיוע מעמידות שיטות חלופיות, כמו תיווך וגישור כחלופה להליך המשפטי במחלוקות משפחתיות. יחידות הסיוע אמורות להעניק שירותי אבחון, ייעוץ וטיפול למשפחות המגיעות לבית המשפט לענייני משפחה ולקדם השגת פתרונות לא משפטיים לסכסוכים.[18]

משיחה שנערכה עם **הגב' ענת ענבר**,[19] הממונה הארצית על יחידות הסיוע, עולה כי כאשר מדובר בהליך בו מעורבים ילדים, קיימת רגישות לצרכיהם המיוחדים של הילדים. ראשית, איש הטיפול רואה כחלק מתפקידו

---

[14] מתוך דף מידע שהתקבל מעו"ד ורד וינדמן, מרכזת פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה.

[15] המלווה נותן הסבר לגבי ההליך הפלילי על שלביו השונים, יידוע לגבי זכויות וחובות, הדרכה בנוגע למה לעשות במקרים של הפחדות ואיומים מצד החשוד, עדכון לגבי כל החלטה או התפתחות בחקירה, עדכון לגבי מצב התיק בפרקליטות, הסבר על בית המשפט ומהלך הדיון בו, הנחיות לגבי מסירת העדות, סיור מוקדם בבית המשפט, לווי פיזי של הקורבן לבית המשפט.

[16] מתוך: פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה, בערכית עו"ד טלי גל ועו"ד סיגל שהב, המועצה הלאומית לשלום הילד, מרכז הילד והמשפט (תש"ס).

[17] מתוך: נוהל הפעלה לפרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירות ועדים במסגרת ניסוי בשתי תחנות , עו"ד מרגלית קרופרו, נצ"מ, ראש מחלקת חקירות ותביעות, מיום 27.2.2002

[18] ד' בן רבי, ס' שמעיה- ידגר, **יחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה מחקר הערכה**, תשס"א, ירושלים.

[19] שיחה עם הגב' ענת ענבר, הממונה הארצית על יחידות הסיוע, מיום 7.5.2002.

לבדוק אם נשמרות זכויותיו של הילד וטובתו. כך, איש הטיפול מעודד את ההורים לשוחח עם ילדם וליידע אותו בנוגע להליכים בהם הם מעורבים ואם ההורים אינם עושים כן איש הטיפול עוזר במתן המידע לילדים.
שנית, ביחידות הסיוע נמצאות בהכנה חוברות מידע **להורים** בנוגע לנושאים רלבנטים שעליהם כדאי לשוחח עם ילדיהם (בהתאם לגילאים השונים של הילדים). הגב׳ ענבר ציינה כי דפי מידע המיועדים **לילדים** נמצאים אף הם בשלבי הכנה.
שלישית, במספר ערים מועברות סדנאות להורים **שמטרתן לתת להם מידע** בנוגע למשמעויות של הגירושים על ילדיהם. מדובר בסדנאות הפתוחות לכל ההורים שמגיעים לבתי משפט לענייני משפחה.[20] הגב׳ ענבר סבורה שיש מקום להעביר במקביל סדנאות לילדים.
הגב׳ ענבר סבורה עוד כי אין צורך במתן לווי לכל ילד, למעט במקרים בהם עובדי יחידת הסיוע מתרשמים שההורים אינם רגישים לצרכי ילדיהם או כאשר מדובר בסכסוך קשה שיש סכנה לפגיעה בילד- במקרים אלו יתערבו עובדי יחידת הסיוע או פקידי סעד לסדרי דין (כאשר נדרשת חקירה).

3.2.2. פקידי סעד לסדרי דין

פקידי סעד לסדרי דין מועסקים ברשויות המקומיות בלשכות לשירותים חברתיים וכפופים מקצועית למשרד העבודה והרווחה. כאשר שופט בית המשפט לענייני משפחה או דיין בבית דין דתי מעוניין לקבל תמונה מקיפה לגבי מצב משפחה או מערכת שקשורה למשפחה הוא רשאי להורות לפקיד הסעד (שהוא עובד סוציאלי בעל 3 שנות ותק לפחות) לערוך חקירה בנוגע למשפחה. פקיד הסעד הינו גורם טיפולי מומחה.
משיחה עם **הגב׳ רונית צור**,[21] פקידת סעד ראשית לסדרי דין, עולה כי ייתכנו מצבים בהם ההורים מערבים את הילד בהליך בינהם תוך מתן מידע מוטעה ומוטה. **במצבים אלה** תפקידו של פקיד הסעד לסדרי הדין לסייע בידי הילד, ליתן לו מידע נכון ולהקטין את הנזק שעלול להיגרם לו כתוצאה ממעורבתו בסכסוך.
כמו-כן, בתע״ס 3.20 קיימת הנחייה[22] הקובעת כי בעת איסוף הנתונים לעריכת תסקיר, על פקיד הסעד **להיפגש עם הילדים** (לחוד וביחד עם הוריהם). **נראה, כי אין הוראה לגבי סוג המידע שניתן לילדים במפגש זה וההחלטה נעשית על-פי שיקול הדעת המקצועי של פקיד הסעד בכל מקרה ומקרה.** כמו-כן, הגב׳ צור סבורה כי יש צורך בפתרון מערכתי-מובנה שכולל יצירת מסגרות טיפוליות לילדים בהם יקבלו טיפול נכון, כדוגמת הפרוייקט ברחובות (כפי שיוסבר להלן).

באגף לשירותים חברתיים בעיריית רחובות הוקם פרוייקט טיפולי: ״הערוץ המשפחתי״ פרוייקט ילדים ונוער שהוריהם נמצאים בהליך גירושים, שמתמקד בהורים גרושים ותכליתו לסייע להורים להפחית את חומרת ההשלכות הרגשיות של הגירושים על ילדיהם.[23] לצד הקבוצות האמורות, קיימות גם קבוצות טיפוליות של ילדים (המחולקות לפי קבוצות גיל), בהם ניתנים תמיכה וסיוע לילדים במסגרת 20 פגישות טיפוליות.
משיחה עם **הגב׳ דהבה אייל**,[24] מנהלת האגף לשירותים חברתיים בעיריית רחובות, עולה כי היא סבורה שהילד עלול להינזק בהליכים בין הוריו, כיוון שלעיתים אינו מיוצג באופן מספק, והצדדים המעורבים אינם רגישים דיים למשמעות ההליך עבור הילד. לגישתה, לא די בפקיד הסעד ויש צורך שתהיה נגישות טובה יותר וזמינה יותר לייצוג מול ההורים ולכן, בהתאם לצורך יש להעמיד ייצוג משפטי עבור הילד עצמו.

---

[20] סדנאות אלו שונות מהסדנאות הניתנות על-ידי שירותי הרווחה- כפי שיובהר בהמשך.
[21] שיחה עם הגב' רונית צור, פקידת סעד ראשית לסדרי דין, ביום 7.5.2002 וביום 9.5.2002.
[22] סעיף 6.
[23] הפרוייקט במימון הג'וינט, ביטוח לאומי, עיריית רחובות, משרד העבודה והרווחה והמועצה לשלום הילד.
[24] שיחה עם הגב' דהבה אייל, מנהלת אגף לשירותים חברתיים בעירית רחובות, מיום 8.5.2002.

3.3 הליכים אזרחיים

3.3.1. פקידי סעד לפי חוק הנוער

פקידי סעד נוספים שבאים במגע עם ילדים הם פקידי הסעד לחוק הנוער (טיפול והשגחה).[25] פקיד הסעד הפונה לבית המשפט לנוער בעניינו של קטין הזקוק להגנה, פוגש את הילד בהליך הטיפולי ומשוחח איתו בהתאם לגילו. אם הקטין אמור להופיע בבית המשפט לנוער, יכין אותו פקיד הסעד להליך המשפטי והטיפולי, למצופה ממנו ולצפוי לו בתהליך זה.

כמו- כן, **גב' מרים פבר**, פקידה סעד ראשית לחוק הנוער,[26] ציינה כי בימים אלו מוקם בירושלים מרכז חקירה ואבחון, שהוא פרוייקט של משרד העבודה והרווחה: פקידי סעד לחוק הנוער וחוקרי ילדים, המשטרה, משרד הבריאות, משרד המשפטים (הפרקליטות) ופקידי סעד מטעם עיריית ירושלים. במרכז זה ירוכזו כל הגורמים המטפלים בילד וכך התהליך יארך פחות זמן. כמו- כן קיימת אפשרות שלמרכז תצורף יחידת מידע שתפקידה לתת מידע להורים ולילדים.

3.3.2. הליכים אזרחיים אחרים

משיחה עם **עו"ד טלי גל**,[27] היועצת המשפטית של המועצה הלאומית לשלום הילד, הליכים בבתי משפט, שאינם בתי המשפט לנוער, אינם מותאמים לילדים: זאת, כיוון שעורכי הדין והשופטים אינם בעלי הכשרה ומיומנות מתאימים. לכן, **לגישתה, יש צורך בליווי דומה לזה שקיים לעניין נפגעי עבירה בהליך הפלילי, גם בהליכים אזרחיים (לכל הפחות במתן מידע והסבר דומה). כן, יש צורך באיש בעל הכשרה מתאימה ש"יתרגם" את דברי הילד לבית המשפט.**

4. סיכום

ברי, שלאורך הליך משפטי הילד זקוק להדרכה ולמידע. לעיתים הוריו של הילד אינם מספיקים לצורך יידוע הילד בהליכים המשפטיים, אם כיוון שהמידע לא נמצא בידיהם ואם כיוון שהם אינם רגישים לצורך זה של הילד. במצבים אלו, תפקיד המדינה לספק לילד את ההכוונה הנדרשת. בהליך הפלילי, בין מכלול הגופים המעורבים בחקירה בה קורבן העבירה הינו קטין, אין בנמצא גורם שמלווה את הילד לאורך **כל** השלבים השונים של ההליך הפלילי, מיידע אותו בדבר התפתחות החקירה ומכינו לקראת הצפוי לו.

כדי למלא חלל זה, פיתחה המועצה הלאומית לשלום הילד פרוייקט ליווי לקטינים קורבנות העבירה שאומץ באופן ניסיוני על-ידי משטרת ישראל, אך פרוייקט זה עדיין מצומצם בהיקפו. לכן, אף אם הגורמים השונים שבאים במגע עם הילד הינם בעלי רצון לסייע לילד הזקוק להדרכה ומידע, הרי שעדיין חסרים פתרונות מבניים- מערכתיים כוללים.

---

[25] לפקידי הסעד לחוק הנוער יש תפקיד גם כאשר מדובר בילדים המעורבים בעבירות לפי חוק העונשין שהוא הליך פלילי. כאשר מגיע ללשכת הרווחה דיווח על- פי חוק העונשין פגיעה בקטין בידי אחראי, או בתוך מסגרת חינוך וטיפול, פקיד הסעד מתערב בעניינו של הילד, בודק את מהות האירוע ומחליט על הדרכים בהם יש לנקוט. פקיד הסעד משוחח עם הקטין ומסביר לו על ההליך, על ההשלכות המשפטיות- טיפוליות, שוקל עימו את דרכי הפעולה הרצויות להגנתו, וזאת בהתאם לאופי האירוע ולגילו של הילד. פקיד הסעד פועל לפי הנחיות כתובות לפעולתו בחוק העונשין הכוללת מתי משוחח פקיד הסעד עם ילד. עליו להשתמש בהכשרתו המקצועית ובשיקול דעתו לגבי האבחנה של כל אירוע וטובתו של כל ילד.

[26] דף מידע שהתקבל מגב' מרים פבר, פקידת סעד ראשית לחוק הנוער, ביום 12.5.2002.

[27] שיחה עם עו"ד טלי גל, היועצת המשפטית של המועצה לשלום הילד, מיום 8.5.2002.

<u>בהליכים אזרחיים</u> קיימת בעיה דומה, יש ניסיון לעזור לילדים הזקוקים לעזרה ברמה הטיפולית ופחות ברמת מתן המידע. בנוסף, גם במקרים בהם ניתן מידע, תוכן המידע נתון לשיקול דעתו של פקיד הסעד או עובד יחידת הסיוע ואינו קבוע ומוגדר דיו.

מקורות

שיחות

- שיחה עם גב׳ דבורה הורוביץ, סגנית מנהל שירות המבחן לנוער, ביום 7.5.2002.
- שיחה עם גב׳ ענת ענבר, הממונה הארצית על יחידות הסיוע, מיום 7.5.2002.
- שיחה עם עו״ד תמר פלד- אמיר, מרכזת ועדת רוטלוי, ביום 7.5.2002.
- שיחה עם גב׳ רונית צור, פקידת סעד ראשית לסדרי דין, ביום 7.5.2002 וביום 9.5.2002.
- שיחה עם גב׳ דהבה אייל, מנהלת אגף לשירותים חברתיים בעיריית רחובות, מיום 8.5.2002.
- שיחה עם עו״ד טלי גל, היועצת המשפטית של המועצה לשלום הילד, מיום 8.5.2002.
- שיחה עם עו״ד ענת אסיף, מחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד במשפטים, מיום 9.5.2002.
- שיחה עם עו״ד גלית מבורך, ביום 9.5.2002.
- שיחה עם גב׳ מרים פבר, פקידת סעד ראשית, מיום 9.5.2002.

ספרות

- דו״ח ישראל לאו״ם על יישום האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, עמ׳ 333 – 335.
- ג׳ חביב, ד׳ בן רבי, ד׳ ארגוב, **הטיפול המשטרתי בקטינים ובבני נוער- דו״ח מסכם**, תשס״א, ירושלים, עמ׳ 12.
- ד׳ בן רבי, ס׳ שמעיה- ידגר, **יחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה מחקר הערכה**, תשס״א, ירושלים.
- **פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה**, בעריכת עו״ד טלי גל ועו״ד סיגל שהב, המועצה הלאומית לשלום הילד, מרכז הילד והמשפט, תש״ס.

מכתבים דפי מידע

- מכתב מגב׳ סוזי בן ברוך, סגן ניצב ראש מדור נוער ב׳ ראש מחלקת חקירות ותביעות, מיום 8.5.2002.
- דף מידע שהתקבל מגב׳ מרים פבר, פקידת סעד ראשית לחוק הנוער, ביום 12.5.2002.
- ד׳ הורוביץ, אירית הרשקוביץ, **מדריך לחקירת ילדים החשודים בביצוע עבירות מין.**
- דף מידע שהתקבל מעו״ד ורד וינדמן, מרכזת פרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירה.
- נוהל הפעלה לפרוייקט ליווי ילדים נפגעי עבירות ועדים במסגרת ניסוי בשתי תחנות , עו״ד מרגלית קרופרו, נצ״מ, ראש מחלקת חקירות ותביעות, מיום 27.2.2002